

Gümüş yapraklı ölmez ağaç:

ZEYTİN

“Dünya aklının yarısını taşıyan” Thales Söke civarlarında yaşıyordu ve güneş tutulmasını önceden ilk hesaplamıştı. Thales yıllık hava durumu takipleri ile aldığı notları inceleyerek, bol mahsul olacağını hesapladığı yıllarda bölgedeki çok sayıda zeytinyağı işleyen tesisleri önceden kiralar ve oldukça iyi kazanç sağlardı..

*Zeytin ağacının vazgeçilmez yerde
Akdeniz biter.
Georges Duhamel*

Serhat Totan

Zeytin hasadı mevsimine adım attığımız şu günlerde, ölümsüzlüğü ve binlerce yıldır tarihe ettiği tanıklık ile zeytinden söz edelim. Bilimsel olarak bakıldığında leylak ve yasemin gibi çiçeklerle birlikte "oleacea" ailesine ait bir bitki olup dünyada otuza yakın türü saptanmıştır. Tarihe tanıklık etmesi ise öyle yüzyıllar değil binlerce yıllık bir tanıklık aslında. Arkeobotanik çalışmalar Akdeniz iklim coğrafyasında zeytinin çok eski olduğunu kanıtlar. Milattan önce onbin yıl öncesinden beri zeytin ağacının doğu Akdeniz havzasının doğal bitki örtüsü olduğu gösterilmekle birlikte, batı Akdeniz'de de kuzey Afrika'da bulunan yaprak fosilleri, milattan önce oniki bin tarihin işaret eder.

Dahası da var; Ege'de Santorini adasında bulunan zeytin çekirdek ve yaprak fosillerinin ömrü ise 37 bin yıl olarak hesaplandı. Zeytin, tarihten eski bir ağaç olarak her saygıyı fazlasıyla hak ediyor.

Önce Anadolu zeytini yedi

Zeytin ağacı her ne kadar tarihe tanıklık ediyor olarak tanımlasak da, zeytinin hem yağ hem de meyvesinin kullanımını uzun yıllar sonra oldu. Konusunda uzmanlığı kabul gören **José M. Blázquez** yazdığı Dünya Zeytin Ansiklopedisi'nde insanlığın zeytininden faydalanmak üzere zeytinciliğine başlamasının **6000 yıl önce Anadolu topraklarında** olduğunu söylüyor. Delice olarak tanımlanan zeytin ağaçlarından faydalanma ve bu ağaçların sonraları islah edilip ağı zeytinliklere dönüştürülmesi de bu yıllardan sonra oldu. Hatta ülkemizde Mersin bölgesinde Toroslann eteklerinden batya doğru uzanan yoğun delice zeytinlerin aslında binlerce yıl önce islah edilmiş, an-

cak uygarlıklar değiştiçe terk edilmiş zeytinlikler olduğu öne sürülür.

Anadolu coğrafyasında zeytin ile ilgili arkeolojik çalışmalar -özellikle Ege'de- M.Ö. 6000 yılına kadar ulaşılabilir. Hatta bugünkü Urla, Zeytineli bölgesi bu konuda tam bir cennet olarak kabul edilebilir. Öyle ki çocukluk ve gençlik yıllarımda bu bölgelerde dolaşırken ya bir köy kahvesinin önünde kalakalmış, veya bir tarlanın ortasında kendi başına duran eski taşlara rastlardım. Eminim günümüzde bile kıyıda köşede hala vardır bir yerlerde.

Bunların bugün zeytin ezme taşı (orbis) veya sıkımda kullanılan presleme taşları (parabellum) olduğunu biliyoruz. Bu bölgede yani eski adıyla **Klazomenai**'de bölgeye özgün anforaların aynılannın deniz aşırı başka coğrafyalarda ki keşiflerde bulunması ve tarihlerinin eşleşmesi, Klazomenai'nin o dönemde önemli bir zeytinyağı ihracat merkezi olduğuna işaret ediyor.

Dünya aklının yarısını taşıyan Thales

Aynı dönemlerde çağının en büyük bilim insanı olan **Thales** de Miletus (Söke civarları) şehrinde yaşamakta ve dünyada varolan tüm aklın yarısı Thales'tedir denecek kadar bilgisine saygı duyulmaktadır.

Thales tarihte güneş tutulmasını önceden hesaplayabilen ilk kişidir. M.Ö 28 Mayıs 585 gününde gerçekleşen güneş tutulmasını hesaplamıştır. Bu olay insanlık tarihinde insan aklının önceden hesapladığı ilk doğa olayı olarak kayda geçer. Bu bilim ve insanlık için o denli önemli bir olaydır ki ünlü yazar Cevat Şakir (Halikarnas Balıkcısı) o günün, tarihin "0" başlangıcı olması gerekliliğinden bahseder.

Thales'in zeytin ile ilgisi ne dersiniz? Thales yıllık hava durumu takipleri ile aldığı notları inceleyerek, o yıl mahsul durumu hakkında tutarı tahminler yapabilmektir. Hatta bununla da yetinmeyip bol mahsul olacağını hesapladığı yıllarda bölgedeki çok sayıda zeytinyağı işleyen tesisleri önceden kiralar ve oldukça iyi kazanç sağ-

lar. Anadolu'nun bilimin ışığını binlerce yıl önce yaşamını aydınlatmada nasıl kullandığını görünce, aynı topraklara asırlar sonra ayak basanlar olarak biraz utanç ve mahcubiyet içinde gururlanıyor insan.

Delice aşılınması: Köylüye tapu

Tarihi biraz bugüne doğru yaklaştırsak, ülkemiz zeytinciliği açısından cumhuriyetin ilk yıllarında çok önemli çabaların olduğu görülüyor. 1936 yılında zeytincilik uzmanları ile yapılan değerlendirilmede zeytinciliğin sadece fidan dikerek geliştirilmesinin çok zor olduğu, onun yerine zaten gelişmiş durumda olan **54 milyon delicenin aşılınması sağlanarak** ekonomiyi kazandırılmasının çok daha pratik olacağı düşünülür.

Buradan hareketle 3573 sayılı **Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerin Aşılattırılması Hakkında Kanun**, 1939 yılında yürürlüğe giriyor. Böylece devlet arazilerinde bulunan delice olarak tanımlanan aşsız ağaçların köylüye emanet edilip, aşılınması ve bakımlarının yapılmasını sağlandıktan sonra izleme alınması, ardından da tapuların kendilerine verilmesi ile üretim dışı kalmış milyonlarca delicenin ülke ekonomisine katılması ve çiftçinin güçlenmesi hedefleniyor.

Zeytincilik uzmanı **Atuf Atilla**'nın deyişiyle; dönüm başına 10 delice aşılaman köylüye 200 dönüme kadar arazi tahsisi yapıp belli bir süre sonra da tapusu veriliyordu. Bu yasadan çok fazla yararlanan olur. Ancak kendini farklı alandan olarak gösterip haklı olarak daha fazla arazi sahibi olanlar ve tapusunu aldıktan sonra arazide bulunan yüzlerce belki binlerce yıllık ardiç, meşe ve hatta kendi aşladıkları zeytin ağaçlarını kesip kömür yapanlar, arazide ağaç bittikten sonra araziyi kireç çıkarmak gibi amaca aykırı kullanımlara sunan suistimalciler nedeniyle hedeflenen amaç ne yazık ki ulaşılamaz. Doğanın kucağında tarihe birlikte varolan ve 3 büyük dinin kutsal kitaplarına geçmiş bu ölümsüz ağacın meyvesi ve yağının, milattan önce bilimin ışığında hasadı yapılırken binlerce yıl sonrasında 20. yüzyılda cehalete yenik düşmesi de hepimizin ders almasının zorunlu olduğu bir durumdur.

Toplumda -her durumda olduğu gibi- zeytin bilincinin artması eğitim ve kültür ile olacaktır. Her ne kadar bu bilincin oluşmasının günümüz şartlarında çok kolay olduğunu görmek özümü olsa da son yıllarda eğitimli yani kuşak gençlerin tarım işine el atması, bir nebze de olsa tarım ve özellikle de zeytincilik konusunda en azından yüreklerine su serpiyor.

Son söz olarak zeytin ve zeytincilik ile ilgili ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler **Artun Ünsal**'in "**Ölmez Ağacın Peşinde**" kitabını bir kaynak olarak önerim. Bu yazıyı yazarken benim de çok başvurduğum bir kaynak oldu bu kitap. Ayrıca zeytin ağacı ile ilgili 2016 yılı yapımı **İciar Bollain**'in yönetmenliğini yaptığı "**El Olivo**" isimli filmi mutlaka izlemenizi önerim.

Yazımı **Bedri Rahmi Eyüboğlu** ile bitireyim izin veriniz;

*Önde zeytin ağaçları arkasında yâr
Sene 1946
Mevsim
Sonbahar
Önde zeytin ağaçları neyleyim neyleyim
Dalları neyleyim.
Yâr yoluna dökmümedik dilleri neyleyim.*

